

Berényi Dénes

Kulturális egyensúlyhiány a mai világban

1. Fogalmi tisztázás

A kultúrának számos definíciója ismeretes, nemkülönben a civilizációnak is, ugyanakkor sok esetben szinonimaként használják a két szót, ill. fogalmat. Bizonyos átfedés kétségtelenül van a két fogalom esetében, de úgy gondolom a világ kulturális/civilizációs egyensúlytalanságáról akkor kaphatunk hiteles képet, ha a két fogalmat világosan elhatároljuk, megengedve természetesen bizonyos elkerülhetetlen átfedést közöttük.

A fogalmi tisztázás jegyében hangsúlyoznunk kell a *kultúra* alapvető jellegét a világgal, a világ jelenségeivel, a valósággal kapcsolatos magatartást, állásfoglalást, illetve az ezt tükröző szemléletet és értékelést, valamint az ezek befogadását, megismerését, alakítását, gazdagítását célzó tevékenységet illetően, míg a *civilizáció* az ezekre épülő, mintegy ezekből folyó gyakorlati tevékenységet és ennek lebonyolítási módját jelenti az élet legkülönbözőbb területein. Röviden azt mondhatjuk: a civilizáció a „felszín”, azaz a mindennapok tevékenysége, a kultúra a „mély”, azaz az alap.

Ennek megfelelően a művészet, a tudomány és a vallás egyértelműen a kultúra körébe tartozik, míg a civilizáció esetében elsősorban a gyakorlati élet megnyilvánulásairól, a technika legkülönbözőbb megjelenési formáiról van szó, természetesen ismét hangsúlyozva bizonyos átfedéseket.

2. Problémák a „nyugati” világban a kultúra és a civilizáció vonatkozásában

Bizonyításra, részletes adatokkal történő igazolásra nemigen szorul, hogy a technika és ennek megfelelően a „nyugati” (észak-atlanti, európai; ezeket a továbbiakban szinonimaként, felcserélve használjuk) civilizáció az utóbbi évszázadban, de különösen a legutóbbi évtizedekben viharos gyorsasággal fejlődik, Ugyanakkor a nyugati kultúra alapjaiban komoly zavarok jelentkeznek.

Tekintsük át ezeket a zavaró problémákat vázlatosan.

A technika gyors fejlődése visszahat a kulturális alapokra és mind a tudás, mind az életszemlélet, mind az emberi kapcsolatok vonatkozásában *felszínességet* eredményez.

A *rohanás*, a lépéstartás kényszere megöli az emberben az élet valódi értékeinek a megbecsülését, a világ szépségében, gazdagságában való gyönyörködést, azok élvezetét.

Aki nem tudja felvenni a lépést, lemarad és sodródik valódi célok, életet be-töltő eszmények nélkül, valamiféle céltalanság, az élet értelmetlenségének tudata, *nihilizmus* uralkodik el rajta. Különben is „minden relatív”, nincsenek az életben szilárd pontok.

Mindezekkel együtt jár az *elmagányosodás*, a közöny a mások problémái, bajjai iránt, és ami éppen a gazdasági jólét közepette jelentkezik elképesztő mértékben.

A világon a mai társadalomban nagymértékű *szakadás* jelentkezik nem csak az un. fejlett és fejlődő országok között (a világ népességének durván 20 %-a élvezi a világ javainak 80 %-át; a fejenkénti éves jövedelemben a különbség a fejlett és a fejlődő országok között százszoros vagy még több az előbbieik javára), de a fejlett országokon belül is félelmetes különbségek jelentkeznek (pl. az USA-ban több, mint 40 millió embernek nincs egészségbiztosítása). Ezek az adatok csak jelzik a kulturális vonatkozásban is megjelenő szakadást.

Bár a tudás társadalmáról beszélünk napjainkban, a Földön ma is nagymértékű még az írástudatlanság (közel egymilliárd ember írástudatlan), de talán még veszélyesebb a *funkcionális és digitális írástudatlanság* (pl. az USA-ban a felmérések szerint a középiskolások jelentős százaléka nem érti, amit olvas, másrészt az internet előfizetők 97 %-a azokban az országokban él, amelyek a Föld lakosságának 16 %-át teszik ki).

Az un. *két kultúra* ideológiája az európai kultúrán belül szembeállítja egymással az un. humán kultúrát és a természettudományos kultúrát.

A nyugati kultúrát alapjaiban támadja a *tudományellenesség*, amely ma egyre intenzívebben jelentkezik mind burkolt, mind nyílt formákban.

Végül a nyugati kultúrán belül egyre inkább előtérbe kerülnek az *európai és az amerikai kultúra közötti bizonyos ellentétek*.

Tehát míg a civilizáció szédületes sebességgel fejlődik, addig az a kultúra, amelyen eredetileg alapult, belső zavarokkal küszködik az un. nyugati világban.

3. Egyensúlyhiány a világ többi részén

Aligha tagadható, hogy – bár természetesen az egyes kultúrák által többé-kevésbé módosított formában – ma létezik egy *világcivilizáció*, amely lényegében a nyugati civilizációt jelenti.

A teljesség igénye nélkül – különösebb sorrendet nem tartva – a következőkben felsorolok néhány példát arra vonatkozólag, hogy az európai civilizáció

különböző elemei, hogy nyertek „polgárjogot” a Földön az európaiktól különböző társadalmakban.

Kezdjük az *időszámítással*. Messze legelterjedtebb az évek, hónapok, hetek beosztására vonatkozólag az európai időszámítás a világon, még akkor is, ha esetleg mellette az egyes kultúrákban a megfelelő saját időszámításokat is számon tartják. Ami viszont az óra, perc, másodperc beosztást illeti, abban teljes az egység a Földön. Ha egy adott helyen mondjuk 11 óra 15 perc, 4 másodperc van, akkor pontosan meg lehet mondani, hogy egy másik helyen ezer kilométerekkel távolabb hány óra van, sőt a percek és másodpercek is ugyanazok.

Az egész világot áthatja a *nők jogainak* fokozatos előtérbe kerülése, ami szintén az európai kultúrkörből indult ki.

Az európai *sportok*, sportversenyek rendszere, rendezési módja hódít az egész Földön, gondoljunk csak az olimpiára, vagy a világbajnokságokra.

Az *internet* behálózta az egész Földet, tekintet nélkül az egyes kulturális területek közötti különbségekre.

Az *elektronika és médiatechnika* eszközei mindenütt megtalálhatók. Nincs az az elmaradott állam, amelynek rendezvényein ne jelennének meg pl. a riporterek a TV kamerákkal.

Szinte mindenütt használják az *elektromos áramot* és a telefon-kapcsolatot.

Az alternatív módszerek mellett az *európai orvostudomány* vívmányai így vagy úgy eljutnak a Föld legtávolabbi sarkaiba is.

A *diplomáciai hálózat* (követségek, nagykövetségek, attasék) egységesnek tekinthető az egész világon, nemkülönben a vízumok és útlevelek rendszere is.

Lehet szó parlamentáris demokráciáról vagy diktatúráról, a *kormányzati be rendezkedés* az egész világon közelítőleg hasonló képet mutat: minisztériumok, területi beosztás stb.

A *közegészségügyet* illetően, legalább törekvésekben – egyáltalán abban, hogy van közegészségügy – azonosak a célkitűzések.

Az *iskolarendszer* – számos különbség ellenére is – a meghatározó struktúrákat tekintve azonos képet mutat: elemi vagy általános képzés, középfokú iskolázás és felsőoktatás.

Számos vita, tisztázatlanság ellenére az *emberi jogok* legalább napirenden vannak világszerte.

A világ egységes *pénzügyi*, kereskedelmi, gazdasági rendszerét szinte naponta tapasztaljuk, a világválság idején különösen.

Az egyes elemek, – mint a fentiek során többször is jeleztük – az egyes társadalmakba különböző mértékben hatoltak ugyan be, de ilyen vagy olyan formában mindenüvé eljutottak a Földön.

A problémát az jelenti, hogy ez a civilizáció nem az adott társadalom saját kultúrájából nőtt ki, nem annak felel meg, bizonyos esetekben akár ütközésben is lehet vele. Meg lehet állapítani viszont, hogy ennek a civilizációnak az elfogadásában azok a társadalmak jutottak legtöbbszörre, amelyek kultúrájukba be tudták

fogadni az európai tudományt és annak alakításában alkotó módon részt vesznek, hiszen az európai civilizáció az európai kultúrán, ezen belül is kitüntetetten a tudományon alapul. Példa erre Japán, Kína és részben India is. Ne feledjük különben, hogy egészen a 20. századig a modern természettudományt szinte kizárólag csak az európaiak művelték, ők járultak hozzá eredményeihez.

A különböző kultúrák és civilizációk hierarchiája is nagyon érdekes és fontos kérdés, amelynek felvetésétől és vizsgálatától nem kell félni, de itt erre a kérdésre nem térek ki részletesebben.

4. Kiút? Megoldás?

Bármennyire is nehéz a jövőbe látni, még inkább alakítani, hiszen senki se orákulum, mégis meg kell kísérelnünk keresni a jövő útjait, a fejlődés lehetséges tendenciáit.

Mint láttuk, a mai világ kulturális/civilizációs *válságának* – nevezzük nevén a dolgot – két fő oka van. Az egyik a nyugati kultúrkörben az alapokban jelentkező lényeges ellentmondások, tisztázatlanságok. A másik a többi kultúra esetében a megfelelő kulturális alapok és a nyugati kultúrán alapuló világcivilizáció közti feszültség.

Az első esetében a következőket lehet mondani. Az alapvető probléma, hogy az európai kultúrában nem sikerült korunkban a keresztény gondolkodás és felvilágosodás eszméi között a szintézist vagy legalább is összebékítést létrehozni, mint ahogy ez a középkorban az antik kultúra és a kereszténység között sikerült.

A Föld különböző kultúrái és a szóban forgó világcivilizáció között ott a legkisebb a feszültség, – mint már említettük – ahol a megfelelő kultúrába a modern tudományt sikerült befogadni (Japán, Kína). Ebben az irányban kellene tehát erőfeszítéseket tenni, anélkül, hogy bárki is feladná saját kultúráját.

Irodalom

BARZUN, JACQUES: *Hajnaltól alkonyatig*. Európa Kiadó, Budapest, 2006.

BERÉNYI DÉNES: *My Views on Physics and Atomic Physics, on Science and on Human Life*. Nucl. Instr. Meth. B 154 (1999) 10-12.

BERÉNYI DÉNES: *Scientific Approach to Reality*. *Annale Universităţii din Oradea*. Fasc. Electrotehnică. 2001. 11-15.

BERÉNYI DÉNES: *A tudományon alapuló európai (nyugati) civilizáció és a Föld különböző kultúrái*. „*Kié az oktatáskutatás?*” Szerk. Pusztai Gabriella és Rébay Magdolna. Csokonai Kiadó, Debrecen. 27-31.

BERÉNYI DÉNES: *Korunk válságának okait kutatva – Fukuyamától Kortenig és azon túl*. Magyar Tudomány 108 (2000) 170-175.

BOULAD, HENRI: *Az iszlám*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009.

DIAMOND, JARED: *Háborúk, járványok, technikák*. Typotex Kiadó, Budapest, 2006. 3. kiadás

- DIAMOND, JARED: *Összeomlás – tanulmányok a társadalmak továbbéléséhez*. Typotex Kiadó, Budapest, 2007.
- GEORGE, SUSAN: *Lugánói tanulmány*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009.
- GOUDSBLOM, JOHAN: *Időrezsimek*. Typotex Kiadó, Budapest, 2005.
- HATTSTEIN, MARKUS: *Világvallások*. Vince Kiadó, Budapest, 2008.
- HIROSHI, MASUKO: *New Trends in Physics Education in Japan*. „Creativity in Physics.” Eötvös Phys. Soc., Budapest, 1997. 87-89.
- HOODBHOY, PERVEZ AMIRALI: *Science and the Islamic World – The quest for rapprochement*. Phys. Today, August 2007, 49-55.
- HUNTINGTON, SAMUEL P.: *A civilizációk összezsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- ISLAM, SAIFUL: *The Third World's View of the Future*. „Creativity in Physics.” R. Eötvös Phys. Soc., Budapest, 1997. 50-55.
- KAI-HUA, ZHAO: *Chinese Culture, Science and School*. „Creativity in Physics.” R. Eötvös Phys. Soc., Budapest, 1997. 20-25.
- LEONARD, MARK: *Miért Európa diktálja a lépést a 21. században?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.
- MADDOX, JOHN: *A felfedezések hömpölygő folyama*. Természet Világa 131 (2000) 98-100, 152-155.
- MARKL, HUBERT: *Challenges of Globalization for Science and Research*. European Review 17 (2009) 499-509.
- MITTELTSTRASS, JÜRGEN: *Focus: al-Ardalus – the Three Cultures*. European Review 16 (2008) 85-90.
- MITTELTSTRASS, JÜRGEN: *Focus: Global Science – The Future of Science. A Welcom Address*. European Science 17 (2009) 463-468.
- MOLNÁR TAMÁS: *Az atlanti kultúra kibontakozása*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2006.
- PAREKH, BHIKHU: *Promoting a Global Culture of Science*. European Review 17 (2009) 477-486.
- POLÁNYI, JOHN CHARLES: *Peace and Human Right*. Int. Conf. on Peace, Human Right and the Responsibility of Intellectuals. Sept. 30 – Oct. 1, 1994, Opatia.
- RYU, TAE: *Japanese Culture, Science and School*. „Creativity in Physics.” R. Eötvös Phys. Soc., Budapest, 1997. 26-32.
- SOKAL, ALAN –BRICMONT, JEAN: *Intellektuális impositorok*. Typotex Kiadó, Budapest, 2008.
- WESSELING, HENKL: *Globalization: A Historical Perspective*. European Review 17 (2009) 455-462.